

Robert J. Knecht

WALEZJUSZE

Królowie Francji 1328–1589

Przełożyła
Barbara Kaczyńska

Kraków 2019

Tytuł oryginału:
The Valois: Kings of France
1328-1589

Copyright © Robert J. Knecht

First published 2004

Wszystkie prawa zastrzeżone. Poza uczciwym, osobistym korzystaniem w celu nauki, badań, analizy albo oceny, przewidzianym w Ustawie o Prawach Autorskich, Projektowych i Patentowych z 1988 r., żadna część tej publikacji nie może być reprodukowana, przechowywana w bazach danych ani transmitowana w żadnej postaci ani żadnymi środkami przekazu – elektronicznie, elektrycznie, chemicznie, mechanicznie, optycznie, przez fotokopie ani w żaden inny sposób – bez uprzedniej, pisemnej zgody właściciela praw autorskich.

© Copyright for the Polish edition by
Wydawnictwo Astra s.c.
Kraków 2019

Przekład:
Barbara Kaczyńska

Przygotowanie edycji:
Jacek Małkowski

Redakcja:
Bartosz Szpojda

Konsultacja merytoryczna:
dr Katarzyna Kuras

Skład i przygotowanie do druku:
Wydawnictwo Astra s.c.

Fotografia na okładce:
Portret Franciszka I, Jean du Tillet,
Wikimedia Commons/Mel22

Wydanie I
Kraków 2019

ISBN 978-83-65280-75-6

Wydawnictwo Astra
31-026 Kraków
ul. Radziwiłłowska 26/2
tel. 12 292 07 30

www.wydawnictwo-astra.pl
www.facebook.com/WydawnictwoAstra
wydawnictwo@astra.krakow.pl

Prowadzimy sprzedaż wysyłkową
www.wydawnictwo-astra.pl

Spis treści

Ilustracje / 7

Wstęp / 11

1 Nowa dynastia / 17

2 Wojna stuletnia / 43

3 Marmousets / 66

4 Armaniacy przeciwko burgundczykom / 79

5 Z Bourges do Paryża / 98

6 „Wszechwładny pajak” / 128

7 Koniec niepodległej Bretanii / 156

8 Powab Italii / 170

9 Wależjusze przeciwko Habsburgom / 190

10 Dwór renesansowy / 216

WALEZJUSZE. KRÓLOWIE FRANCJI 1328–1589

11 *Władza królewska* / 232

12 *Wyzwanie herezji* / 247

13 *Matka i synowie* / 270

14 *Ostatni Walezjusz* / 295

15 *Ocena* / 318

Przypisy / 325

Bibliografia / 338

Indeks / 342

Wstęp

Jedna z pięknych miniatur, jakie namalował Jean Fouquet do godzinek znanych jako *Les Heures d'Étienne Chevalier*, przedstawia św. Michała walczącego z siedmiogłowym smokiem¹. Przypomina ona o bliskich związkach tego świętego z francuskim królewskim rodem Walezjuszy. Panująca wcześniej dynastia Kapetyngów oddawała bowiem cześć innemu świętemu, Dionizemu. To za rządów Walezjuszy na obrońcę monarchów i królestwa wybrano św. Michała. W Biblii czytamy, że Archanioł Michał dowodził niebiańskimi zastępami, które strąciły Lucyfera do Piekła. Do innych jego zadań należała obrona umierających przed pokusą i ważenie dusz w dniu Sądu Ostatecznego.

Królowie z rodu Walezjuszy chętnie myśleli, że św. Michał pomaga im na wiele sposobów. Karol VI odczuł poprawę zdrowia po pielgrzymce do Mont Saint-Michel w 1393 r. i nazwał swoją córkę Michaliną – imię to pojawiło się wtedy w królewskiej rodzinie po raz pierwszy. Jednak to dopiero Karol VII ogłosił tego świętego patronem Francji. Rozkazał, by wizerunek archanioła pokonującego smoka wyhaftowano na sztandarze, który towarzyszył

mu podczas wjazdów do Rouen i Paryża. Zastąpił on dawną *oriflamme* św. Dionizego, której Karol nie chciał używać. Król uważał, że święty ocalił mu życie, kiedy w 1422 r. zapadła się pod nim podłoga. W 1425 r., gdy załoga Mont Saint-Michel odparła trzy kolejne natarcia Anglików, święty miał się ukazać nad twierdzą. Święty Michał cieszył się taką reputacją, że wszystkie jego sanktuaria zaczęto uważać za niezdobyte. Podczas wojny stuletniej stał się archaniołem patronującym nie tylko walce obronnej, ale i odzyskiwaniu utraconych ziem. Smoka utożsamiano z Anglikami. Gdy w 1451 r. angielska załoga w Poitou poddała się królowi Francji, na niebie zobaczono znak kojarzony ze św. Michałem: biały krzyż na tle ciemnej chmury. Uznano to za sygnał, że Bóg pragnie, by Francję zwrócono prawowitemu królowi. Nic dziwnego, że właśnie ten święty odegrał kluczową rolę w historii Joanny d'Arc. Był jednym z przemawiających do niej „głosów”, a jego wizerunek widniał na sztandarze podczas oblężenia Orleanu. Nawet gdy przywrócono już pokój, św. Michał w dalszym ciągu odbierał cześć od panujących Walezjuszy. Ludwik XI wierzył, że ocalił mu życie, gdy zaatakował go dzik. W 1469 r. król założył zakon rycerski jego imienia. Członkowie nosili łańcuch z morskich muszli, na którym zawieszony był medalion z wizerunkiem świętego zabijającego smoka. W 1476 r. Ludwik XI ufundował kolegium kanoników mających za zadanie modlić się do św. Michała, „który wciąż bez ustanku kieruje sprawami naszymi i naszego królestwa”². Jego kult trwał dalej w czasach renesansu. W 1518 r. Franciszek I otrzymał od papieża namalowany przez Rafaela obraz przedstawiający św. Michała; dzieło ostatecznie stało się ozdobą królewskiej kaplicy w Fontainebleau. Wspinały namiot rozstawiony przez Franciszka I na Polu Złotogłowa w 1520 r. wieńczyła złota figura archanioła naturalnej wielkości zabijającego smoka.

Nowa dynastia

Karol IV, trzeci i najmłodszy syn Filipa Pięknego, zmarł 1 lutego 1328 r. Jego trzecia żona, Joanna d'Évreux, urodziła mu same córki, ale w chwili jego śmierci była w ciąży. Jeśli wydałaby na świat syna, królestwo potrzebowałoby jedynie regenta do czasu rozwiązania; gdyby jednak urodziła córkę, w grę wchodziłaby inna procedura, która miała swój precedens w 1316 r. Wtedy to zmarł pogrobowiec Ludwika X, a brat zmarłego króla Filip najpierw objął regencję, a następnie koronował się z pominięciem praw córki Ludwika. Być może powołano się w tym momencie na twierdzenie, że „żadna kobieta nie może objąć tronu francuskiego”, ale nie miało ono jeszcze podstawy prawnej. Również w 1322 r., po śmierci Filipa V, Karol IV bez czyjegokolwiek sprzeciwu przejął po nim władzę, nie zważając na córki dwóch ostatnich królów. W świetle tych precedensów wydawało się prawdopodobne, że w 1328 r. prawo kobiet do francuskiego tronu zostanie ponownie zignorowane. Choć jednak samej kobiecie nie wolno było przejąć władzy, to czy nie mogła ona przekazać swojego prawa męskiemu potomkowi? Gdyby przyjąć taką możliwość, wówczas

następcą Karola IV byłby król Anglii Edward III, wnuk Filipa Pięknego ze strony matki, Izabeli Francuskiej, i siostrzeniec trzech ostatnich królów Francji; jeśli jednak kobieta nie mogła przekazać prawa do tronu, w takim razie po Karolu IV władzę dziedziczył Filip de Valois, syn brata Filipa Pięknego, Karola de Valois. Był kuzynem pierwszego stopnia poprzednich królów, a także hrabią Valois, Andegawenii, Maine, Chartres i Alençon.

Wkrótce po śmierci Karola IV liczni parowie i baronowie zebraли się w Paryżu, aby wyznaczyć regenta. Wydaje się, że bezwarunkowo wykluczyli córki poprzednich królów. Na spotkaniu obecni byli przedstawiciele Edwarda III, a kilku doktorów prawa rzymskiego i kanonicznego poparło jego roszczenia do regencji, większość jednak odrzuciła tę kandydaturę, ponieważ zwyczaj nie pozwalał, by francuski tron objęła kobieta lub jej syn. W konsekwencji na regenta wyznaczono Filipa de Valois. Francuscy historycy uznali ten wybór za swego rodzaju zaczątek nacjonalizmu, jest to jednak dyskusyjne. Niemal na pewno wybrano go ze względów politycznych, ponieważ przypuszczano, że pozwoli łatwiej sobą kierować niż Edward III. Miał również tę przewagę, że był dorosły i mieszkał we Francji. Decyzja wielmożów nie opierała się na prawie salickim, jak się tradycyjnie twierdzi, gdyż było ono wówczas nieznane. Leżało zapomniane w bibliotece w Saint-Denis, dopóki pewien mnich nie odkrył go w latach pięćdziesiątych XIV w. Nie powołano się na nie w żadnym z królewskich zarządzeń regulujących sukcesję tronu w latach 1375–1407. Dopiero w 1464 r. anonimowy pisarz stwierdził, że prawo to przytoczono w dyskusji nad sukcesją w 1328 r.¹ Gdy wdowa po Karolu IV urodziła 1 kwietnia córkę, baronowie uznali Filipa Walezjusza królem. Koronował się on w Reims 29 maja. Joanna d'Évreux dostała na pociechę królestwo Nawarry, a także hrabstwa Angoulême i Mortain oraz intratne renty zamiast Szampanii².